

حق بر حریم خصوصی زندانیان و افراد محروم از آزادی با تأکید بر رویه دیوان اروپایی حقوق بشر

سامان شفیعی

دانش‌آموخته دکتری حقوق بین‌الملل، گروه حقوق عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

samanshafiee@ut.ac.ir

قابل انتشار در دوره ۲۶ شماره ۶۸ (بهار ۱۴۰۶) نشریه پژوهش‌های حقوقی

چکیده

حق بر حریم خصوصی به عنوان یکی از جلوه‌های بنیادین حقوق بشر، در اسناد و کنوانسیون‌های بین‌المللی به رسمیت شناخته شده است. دشواری در تعریف حریم خصوصی و تعیین مرزهای ماهوی آن موجب شده است تا پژوهشگران و حتی مراجع بین‌المللی، فارغ از جدل‌های لفظی، جلوه‌های عینی این حق و نحوه اجرای آن را مورد توجه قرار دهند. این پژوهش با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای از طریق تحلیل محتوای متون و اسناد مرتبط و مطالعه تطبیقی رویه دیوان اروپایی حقوق بشر، تلاش دارد به این پرسش پاسخ دهد که آیا در چارچوب نظام بین‌المللی حقوق بشر و به‌ویژه در رویه دیوان اروپایی حقوق بشر، امکان استناد به حق بر حریم خصوصی به عنوان یک حق مستقل برای زندانیان و افراد محروم از آزادی وجود دارد؟ یافته‌های پژوهش حکایت از آن دارد که در کنار اصول بنیادینی چون کرامت انسانی و ممنوعیت شکنجه و سایر رفتارهای ظالمانه، غیرانسانی یا تحقیرآمیز، حق بر حریم خصوصی به‌عنوان مبنای اصلی منفرداً یا به اتفاق، مبنای سنجش مشروعیت تدابیر اجرایی و نظارتی قرار گرفته است. دیوان اروپایی حقوق بشر برخلاف تصور رایج، حریم خصوصی زندانیان را نه به عنوان موضوعی فرعی، بلکه یکی از ابزارهای اصلی در تقویت سازکارهای حمایتی از کرامت انسانی در نظام حقوقی اروپا تلقی نموده است. این رویکرد چارچوبی متوازن میان منافع مشروع دولت در حفظ امنیت زندان و حمایت از حقوق حریم خصوصی زندانیان فراهم می‌آورد. انتظار می‌رود در آینده، دادگاه‌ها همچنان بر ضرورت مداخله متناسب در حریم خصوصی زندانیان تأکید کنند و مکانیسم‌های سخت‌گیرانه‌تری برای اقدامات نظارتی مطالبه نمایند.

واژگان کلیدی

حق بر حریم خصوصی، دیوان اروپایی حقوق بشر، زندانیان و افراد محروم از آزادی، قواعد نلسون ماندلا، کرامت انسانی.

در کنار از دست رفتن آزادی، افزون بر کار اجباری، شکنجه‌ای در زندان وجود دارد که تقریباً وحشتناک‌تر از هر چیز دیگری است: زندگی اشتراکی اجباری. هرگز نمی‌توانستم تصور کنم چقدر هولناک و عذاب‌آور است که فرصت تنها شدن برای یک دقیقه در ده سال زندان، یک بار هم فراهم نشود. در کار همیشه با نگهبان، در خانه با دوپست زندانی دیگر؛ نه یک بار و نه یک بار تنهایی!

داستایوفسکی، خانه مردگان^۱

مقدمه

دروازه‌های آهنین زندان، اگرچه جسم انسان را در بند می‌کشند، اما نمی‌توانند حقوق بشر را در حصار میله‌ها زندانی کنند. در این میان، حق بر حریم خصوصی از پرچالش‌ترین جلوه‌های این حقوق است که حتی در تاریک‌ترین گوشه‌های زندان نیز باید محترم شمرده شود. حریم خصوصی مفهومی برخاسته از تحولات حقوق بشری معاصر است که در دهه‌های اخیر وارد نظام‌های حقوقی به‌ویژه در کشورهای توسعه یافته شده است. این حق در اسناد و کنوانسیون‌های بین‌المللی به‌عنوان یکی از حقوق اساسی بشر مورد شناسایی قرار گرفته و بر غیرقابل تعرض بودن آن تأکید شده است.

اعلامیه جهانی حقوق بشر در ماده ۱۲ و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی در ماده ۱۷ در عباراتی همانند، زندگی خصوصی افراد را از مداخله‌های خودسرانه منع کرده‌اند. سایر اسناد بین‌المللی نیز به فراخور موضوع این حق را به رسمیت شناخته‌اند.^۲ نمونه بارز جلوه این حق اما در ماده ۸ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر متجلی شده است که بنا بر آن، همه افراد از حق احترام به زندگی خصوصی و خانوادگی، خانه و مکاتبات برخوردار هستند؛ در اجرای این حق نباید هیچ مداخله‌ای از سوی مقام‌های دولتی صورت گیرد مگر آنچه مطابق قانون است و در یک جامعه مردم سالار به دلایل امنیت ملی، امنیت عمومی یا رفاه اقتصادی کشور به منظور جلوگیری از بی‌نظمی یا ارتکاب جرم، حفاظت از بهداشت و اخلاق یا به منظور حفاظت از حقوق و آزادی‌های دیگران ضروری باشد.^۳ این مقرر از آن جهت اهمیت دارد که به اعتبار پذیرش صلاحیت اجباری دیوان اروپایی حقوق بشر (European court of human rights- ECtHR) توسط دولت‌های عضو، این امکان برای اشخاص فراهم است تا شکایت خود در عدم اجرای این حق را به یک نهاد فراملی قضایی بسپارند و نهاد زندان و به تبع آن دولت را مسئول و پاسخگو نمایند.

^۱ Fyodor Dostoevsky, The House of the Dead, pages 26-27.

^۲ برای مثال مواد ۱۶ و ۴۰ کنوانسیون حقوق کودک، ماده ۱۱ کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر و ماده ۱۸ اعلامیه اسلامی حقوق بشر قاهره.

^۳ Article 8 of the Convention– Right to respect for private and family life: 1. Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence; 2. There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic wellbeing of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.

اصطلاح حریم خصوصی اگر چه به طور مکرر در زبان محاوره‌ای و همچنین در بحث‌های فلسفی، سیاسی و حقوقی به کار می‌رود، اما تعریف یا معنای واحدی برای آن وجود ندارد.^۴ برخی حریم خصوصی را یک مفهوم اخلاقی در نظر می‌گیرند و برخی دیگر به عنوان یک حق اخلاقی یا قانونی از آن یاد می‌کنند که می‌بایست توسط جامعه یا قانون محافظت شود.^۵

مسئله دشواری تعریف زندگی خصوصی^۶ در آرای دیوان اروپایی حقوق بشر نیز بازتاب یافته است. دیوان در قضیه آلتای علیه ترکیه (۲۰۱۹) تصریح نموده که زندگی خصوصی اصطلاحی کلی است که نمی‌توان آن را به طور کامل تعریف کرد.^۷ موضوعی که در آرای دیگر نیز بر آن تأکید شده است.^۸

دشواری در تعریف حریم خصوصی و تعیین چارچوب ماهوی آن سبب شده است بسیاری از محققان و حتی مراجع بین‌المللی فارغ از جدل‌های لفظی و نظریه پردازی‌های فلسفی، جلوه‌های این حق و اجرای آن را در دستور کار قرار دهند. بر همین سیاق، اسناد و نهادهای حقوق بشری بدون آنکه این حق را به طور مستقل به عنوان یکی از حقوق شناخته شده مورد حمایت قرار دهند، جنبه‌ها و مصداق‌هایی از این حق که احتمال بیشتری دارد در معرض محدودیت‌های اجتناب ناپذیر حبس و بازداشت قرار گیرند را ملاک توصیه‌ها، الزام‌ها و رهنمودهای خود قرار داده‌اند.

قواعد حداقل رفتار استاندارد با زندانیان موسوم به قواعد نلسون ماندلا (۲۰۱۵)^۹ عبارت حریم خصوصی و احترام به آن را صرفاً برای بازرسی بدنی (مواد ۵۰ و ۵۱) و قواعد حداقل رفتار استاندارد با زنان زندانی موسوم به قواعد بانکوک (۲۰۱۰)^{۱۰} آن را برای معاینه‌های

^۴فلاسفه حال و گذشته و نظریه پردازان حقوقی همواره از دشواری ارائه تعریف اقتناع کننده از مفهوم حریم خصوصی شکوه کرده‌اند. برای مثال برخی صاحب نظران درباره تعریف حریم خصوصی چنین اظهار نظر کرده‌اند: آرتور میلر: تعریف حریم خصوصی دشوار است زیرا حریم خصوصی یک مفهوم بسیار مبهم و شکننده‌ای است. ویلیام بی‌نی: حتی جدی‌ترین مدافعان حق حریم خصوصی باید اعتراف کنند که مشکلات جدی در تعریف ذات و قلمرو این حق وجود دارد. تام گرتی: حریم خصوصی برای حقوقدانان بیش از هر چیز دیگری واجد یک ظرفیت متلون و متغیر است. به نقل از: باقر انصاری، «حریم خصوصی و حمایت از آن در حقوق اسلام، تطبیقی و ایران»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۶۶، زمستان (۱۳۸۳)، ۵-۶.

^۵ Stanford Encyclopedia of Philosophy (2018), Accessible at: <https://plato.stanford.edu/entries/privacy/#PriRel> (visited at 09 March 2024).

^۶ Private Life

^۷ ECtHR, *Altay v. Turkey* (No. 2), Application no. 11236/09, 09/07/2019, para.49.

^۸ For Example: *Niemietz v. Germany*, app. no. 13710/88, 1992, para.29; *Pretty v. the United Kingdom*, app. 2346/02, 2002, para.61; *Sidabras and Dziautas v. Lithuania*, app. no. 55480/00 and 59330/00, 2004, para. 43.

^۹ UN General Assembly, "United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners" (the Nelson Mandela Rules), A/RES/70/175, 17 December 2015.

^{۱۰} UN General Assembly, "United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders" (the Bangkok Rules), A/RES/65/229, 21 December 2010.

پزشکی (بند ۲ ماده ۱۱) به کار برده است. اگر چه موارد دیگری نیز مقرر شده که بدون به کار بردن عبارت «حریم خصوصی» در بردارنده مفهوم آن است.^{۱۱}

دیوان اروپایی حقوق بشر در پرونده‌هایی که مورد رسیدگی قرار داده، مواردی دیگر از قبیل الزام به پوشیدن لباس فرم در هنگام اعزام به خارج از زندان، حضور اجباری یک مقام رسمی در هنگام مشاوره زندانی و وکیل وی و همچنین در زمان ملاقات با خانواده، بازبینی و سانسور مکاتبات توسط مقامات زندان و قرار دادن افراد تحت نظارت دائمی ویدیویی در حین بازداشت را دخالت در حریم خصوصی افراد که طبق ماده ۸ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر تضمین شده، قلمداد کرده است.

در چارچوب این مصادیق که اسناد و نهادهای بین‌المللی، آنها را دارای قابلیت و زمینه بیشتری برای نقض حریم خصوصی زندانیان و افراد محروم از آزادی دانسته‌اند، پژوهش پیش رو در تلاش است به صورت عینی و موضوع محور، به این سؤال پاسخ دهد که آیا در چارچوب نظام بین‌المللی حقوق بشر و به طور خاص در رویه دیوان اروپایی حقوق بشر، امکان استناد به حق بر حریم خصوصی به عنوان یک حق مستقل برای زندانیان و افراد محروم از آزادی وجود دارد؟

۱- احترام به حریم خصوصی در محیط داخلی زندان

ازدحام زندان‌ها به ویژه در کشورهای کمتر توسعه یافته از همان ابتدای شکل‌گیری نهاد زندان به عنوان چالشی همیشگی پیش روی نظام‌های کیفری بوده است. معضلی که بر تمامی شرایط حبس و پیامدهای مورد انتظار آن تأثیر منفی دارد و بیش از هر چیز موجب محدود شدن فضای زندگی و از دست رفتن حریم خصوصی و شأن انسانی می‌شود و به نوبه خود بر اعتبار و مشروعیت نظام زندان‌ها و اعتماد زندانیان تأثیر می‌گذارد.^{۱۲}

نگرش به حریم خصوصی و تنهایی در فرهنگ‌ها متفاوت است. در اروپای غربی و آمریکای شمالی، زندانیان معمولاً ترجیح می‌دهند در طول شب به صورت جداگانه و تنها در اقامتگاه به سر برند. این هنجار در بند ۵ ماده ۱۸ قواعد اروپایی زندان (آخرین بازنگری ۲۰۲۰) بازتاب یافته است. در فرهنگ‌های دیگر اما نگهداری در یک اتاق مجردی ممکن است به عنوان نوعی جداسازی یا تنبیه در نظر گرفته شود و احتمال دارد ترجیح داده شود زندانیان در اتاق‌های مشترک با ابعاد متناسب زندگی کنند. قواعد حداقل استاندارد نلسون ماندلا به این موضوع توجه و مقرر کرده است: در صورتی که محل خواب به صورت اتاق یا سلول‌های تکی باشد، هر زندانی باید در شب یک

^{۱۱} محرمانگی تمام داده‌های مندرج در پرونده مدیریت زندانی و منحصر بودن دسترسی به این اطلاعات صرفاً برای افرادی که مسئولیت حرفه‌ای آنان نیازمند دسترسی به چنین سوابقی است (ماده ۹)، احترام به درخواست زندانی مبنی بر عدم اطلاع‌رسانی بیماری یا جراحی وی به همسر یا خویشاوندان نزدیک خود (ماده ۶۹)، محرمانه بودن اطلاعات پزشکی (مواد ۲۶، ۳۱ و ۳۲) در قواعد نلسون ماندلا و محرمانه بودن تمام اطلاعات مربوط به هویت کودکان (ماده ۳) و محرمانه بودن اسرار پزشکی از قبیل در دسترس قرار نداشتن اطلاعات و در معرض غربالگری قرار نگرفتن مسایل مربوط به زایمان زنان زندانی (ماده ۸) در قواعد بانکوک.

^{۱۲} هانس یورگ البرشت، ازدحام در زندان‌ها، ترجمه حسین غلامی (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۵)، ۵۷.

سلول یا اتاق برای خودش در اختیار داشته باشد (بند ۱ ماده ۱۲). این ماده و سایر مواد مربوط به اسکان زندانیان، به طور مستقیم به حریم خصوصی اشاره نکرده است. در مقابل اما قواعد اروپایی زندان در مقررات مربوط به اسکان زندانیان، به حریم خصوصی توجه نشان داده و در بند ۱ ماده ۱۸ علاوه بر شرط حفظ کرامت انسانی، عبارت «تا آنجا که ممکن است» را برای رعایت حریم خصوصی قید کرده است.

از منظر حقوقی، تراکم جمعیت کیفری^{۱۳} از دو جهت محل ایراد قرار گرفته است؛ اول نقض تعهداتی که به موجب آن رفتارهای ظالمانه، غیر انسانی و تحقیرآمیز ممنوع شده است و دوم، نقض حریم خصوصی زندانیان که شلوغی زندان می‌تواند تا حد زیادی آن را تحت شعاع قرار دهد:

کمیته حقوق بشر ملل متحد، ازدحام بیش از حد زندان‌ها را موجهی برای نقض بند ۱ ماده ۱۰ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی یعنی تعهد به رفتار انسانی و حفظ کرامت انسانی در مورد زندانیان قلمداد کرده است. در شکایت لانتسوا علیه روسیه، کمیته با استناد به اطلاعات دریافتی معتقد بود که جمعیت واقعی زندان، پنج برابر ظرفیت مجاز بوده است که در کنار سایر عوامل از قبیل تهویه ضعیف، بهداشت و غذای ناکافی، نگهداری زندانیان در چنین شرایطی را نقض مقررہ پیش گفته، دانسته است.^{۱۴} در پرونده‌ای دیگر علیه کنگو، خواهان مدعی بود تحت شکنجه و بدرفتاری قرار گرفته و در حالی که به شدت مجروح بوده، در مکانی شلوغ در مدت زمان بین ۱۶ تا ۲۰ ماه با ۲۰ نفر دیگر در یک سلول ۳ در ۵ متری، بدون دسترسی کافی به مراقبت‌های پزشکی، غذای ناکافی و بهداشت ناسالم محبوس شده است. کمیته مذکور در این پرونده نیز اعلام کرد که شرایط بازداشت وی نقض بند یک ماده ۱۰ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی بوده است.^{۱۵}

به همین ترتیب، کمیته اروپایی پیشگیری از شکنجه در بازدیدها و گزارش‌های خود از این منظر یعنی غیرانسانی و تحقیرآمیز بودن شرایط زندان، به موضوع تراکم جمعیت کیفری توجه کرده است. کمیته در بازدید از زندان‌های هلند (۱۹۹۷-۲۰۰۷ و ۲۰۱۴) با انتقاد از شرایط بد و نبود فضای فیزیکی کافی و با ابراز نگرانی از تأثیر چنین شرایطی بر بهداشت روانی، شرایط زندان‌های آنتیل و کوراچائو را غیرانسانی و تحقیرآمیز قلمداد کرد.^{۱۶} گزارشگر این کمیته در بازدید از زندان‌های مولداوی در سال ۲۰۱۵ ضمن اشاره به عدم رعایت استاندارد ملی تعیین شده برای فضای حداقلی زندانیان (۴ متر) در اغلب زندان‌های آن کشور، درجه ازدحام را در حد نگران‌کننده‌ای

¹³ Overcrowding

¹⁴ UNHRC, Lantsova v. Russian Federation, CCPR/C/74/D/763/1997 As quoted in: UNODC. Handbook on strategies to reduce overcrowding in prisons. in cooperation with the ICRC, Criminal Justice Handbook Series. New York: United Nations, 2013. P.14.

¹⁵ UNHRC, Mulezi v Democratic Republic of Congo, Communication No 962/2001, U.N. Doc. CCPR/C/81/D/962/2001 (2004). As quoted in: Rodley, Nigel and Pollard, Matt. *The Treatment of Prisoners under International Law*. Third Edition. London: oxford, 2011. p. 390.

¹⁶ سوزان ایستون. اصول و رویه عملی حقوق زندانیان. ترجمه فراز شهلائی (تهران: انتشارات نگاه بینه، ۱۳۹۴)، ۱۴۳.

دانسته بود که منجر به ایجاد شرایط نامناسب شده است.^{۱۷} در این زمینه گزارش عمومی سال ۲۰۱۷ کمیته مذکور با اذعان به ازدحام بیش از حد در زندان‌های بسیاری از کشورهای اروپایی، شرایط بازداشت در برخی موارد را کاملاً غیرقابل قبول تلقی و اعلام کرد که این شرایط به راحتی می‌تواند مصداق رفتار غیرانسانی و تحقیرآمیز قلمداد شود.^{۱۸} امری که از همان ابتدا و در دومین گزارش عمومی خود در سال ۱۹۹۲ بر آن تأکید کرده بود که میزان ازدحام بیش از حد در یک زندان یا در بخش خاصی از آن، ممکن است به خودی خود غیرانسانی یا تحقیرکننده باشد.^{۱۹}

دیوان اروپایی حقوق بشر از همین منظر (ممنوعیت رفتار ظالمانه، غیر انسانی و تحقیرآمیز) به دعاوی مربوط به بازرسی بدنی زندانیان پرداخته است. دیوان در پرونده نروژ، سوئد، هلند و دانمارک علیه یونان (۱۹۶۹) اعلام کرد شلوغ بودن زندان می‌تواند رفتار تحقیرآمیز محسوب شود، اما برای احراز نقض ماده ۳ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر مبنی بر ممنوعیت شکنجه و رفتارهای غیرانسانی یا تحقیرآمیز، به بررسی تعدادی از فاکتورهای دیگر مانند بهداشت ضعیف، محرومیت غذایی، مراقبت‌های ضعیف پزشکی، نداشتن فعالیت ورزشی یا نداشتن ارتباط با دنیای خارج متوسل شده است.^{۲۰} اهمیت این پرونده بدان جهت است که اولین بار بود دولت‌های اروپایی از ابزار دیوان اروپایی حقوق بشر برای فشار سیاسی بر یک رژیم خودکامه استفاده کردند. به دنبال کودتای نظامی (۱۹۶۷) در یونان و استقرار رژیمی که به دیکتاتوری سرهنگ‌ها^{۲۱} معروف شد، فرصتی برای دیوان فراهم گردید تا به طور مفصل به شرایط حاکم بر زندان‌های این کشور بپردازد. در گزارش کمیسیون اروپایی حقوق بشر^{۲۲} بدون آنکه به ماده ۸ کنوانسیون مبنی بر احترام به حریم خصوصی استناد شود، تراکم جمعیت زندان‌ها در ترکیب با سایر عناصر به عنوان یکی از مظاهر رفتار غیرانسانی و تحقیرآمیز موضوع ماده ۳ کنوانسیون شناخته شد.^{۲۳}

¹⁷ Andrew Coyle and Helen Fair, A Human Rights Approach to Prison Management (London: Institute for Criminal Policy Research Birkbeck, 2018), 55.

¹⁸ European Committee for the Prevention of Torture, Remand detention: Extract from the 26th General Report, 2017. As Cited in As Cited in Coyle and Fair, Op.Cit. 134.

¹⁹ CPT. 2nd General Report on the CPT's activities, Strasbourg, 13 April 1992, para. 46.

^{۲۰} ایستون، پیشین، ۱۱۵.

²¹ Regime of the Colonels

^{۲۲} در آن زمان ساختار رسیدگی به پرونده‌های دیوان شامل دو مرحله بود: ۱- کمیسیون اروپایی حقوق بشر برای بررسی مقدماتی و تهیه گزارش و ۲- دیوان اروپایی حقوق بشر برای صدور رأی نهایی، در صورتی که پرونده به آن ارجاع داده شود. کمیسیون مذکور پس از تحقیقات میدانی و بازدید از زندان‌های یونان در سال ۱۹۶۹ به‌طور رسمی به این نتیجه رسید که رژیم یونان به‌طور فاحش مفاد کنوانسیون را نقض کرده است و قصد داشت پرونده را برای صدور رأی نهایی و الزام‌آور به دیوان ارجاع دهد. رژیم حاکم برای اینکه از محکومیت بین‌المللی فرار کند از شورای اروپا خارج شد و به همین دلیل، پرونده عملاً مختومه شد بدون آنکه رأی نهایی صادر شود.

²³ European Commission of Human Rights, The Greek Case, Applications No. 3321-23, paras 327-330, available at file:///C:/Users/sasan/Downloads/001-73020%20(1).pdf.

این رویکرد در پرونده‌های دیگر نیز ادامه یافت. در پرونده کلاشینکوف، موضوع تراکم جمعیت در زندان یکی از محوری‌ترین دلایل نقض ماده ۳ کنوانسیون بود. شاکی حدود ۵ سال در بازداشت موقت پیش از محاکمه در یک زندان در ماگادان روسیه در سلولی با ۱۷ متر مربع در کنار ۲۴ تا ۳۰ نفر زندانی دیگر نگهداری می‌شد. برای هر دو تا سه زندانی، یک تخت وجود داشت و چاره‌ای نبود تا زندانیان نوبتی بخوابند. دیوان در این رأی نیز بدون استناد به ماده ۸ در حکم نهایی، شرایط پیش گفته را نقض ماده ۳ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر قلمداد کرد.^{۲۴} در پرونده بابوشکین وضعیت مشابهی وجود داشت و شلوغی بیش از حد در خوابگاه‌های زندان باعث شده بود تا همه زندانیان نتوانند در یک زمان بخوابند. دادگاه در این رأی مجدداً تأکید کرد که دولت خوانده موظف بوده است سیستم زندان‌های خود را به گونه‌ای سازماندهی کند که کرامت انسانی بازداشت‌شدگان، صرف نظر از مشکلات مالی یا لجستیکی، تضمین شود.^{۲۵} دیوان در رأی نهایی به یافته‌های خلاصه شده در گزارش‌های منتشر شده توسط کمیته پیشگیری از شکنجه استناد کرده است که در آنها ازدحام بیش از حد زندان، بارها به عنوان منشأ شرایطی چون نقض مستمر حریم خصوصی قلمداد شده و آن را موجبی برای احراز غیرانسانی و تحقیر آمیز بودن شرایط بازداشت دانسته است.^{۲۶} دیوان در قضیه آنانوف و دیگران علیه روسیه، محدودیت در دسترسی به نور طبیعی و هوای آزاد را به همراه نداشتن جای خواب کافی و تخت مشترک که ناشی از ازدحام زندان‌ها بود، نقض ماده ۳ کنوانسیون دانست.^{۲۷} دیوان در این قضیه با یادآوری قضایای پیش گفته، به اصل مشهور «هر زندانی یک تخت»^{۲۸} اشاره و تصریح می‌کند که در موارد متعدد، دیوان اروپایی حقوق بشر نبود چنین امکانی را نقض ماده ۳ کنوانسیون تشخیص داده است.^{۲۹}

در یکی از مهمترین قضایا، شعبه عالی دیوان اروپایی حقوق بشر در پرونده مورشیچ علیه کرواسی (۲۰۱۶) اعلام کرد که اگر فضای شخصی برای هر زندانی کمتر از ۳ متر مربع باشد، این موضوع به خودی خود به منزله رفتار غیرانسانی تلقی خواهد شد.^{۳۰} در این پرونده دولت کرواسی معتقد بود رأی ۱۲ مارس ۲۰۱۵ دادگاه اروپایی حقوق بشر، بدون توجه به سایر عوامل نظیر کوتاهی مدت زمان حبس، دسترسی به هواخوری، نور طبیعی، معیار سخت گیرانه‌ای اتخاذ کرده است. بر این استدلال طبق ماده ۴۳ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر ارجاع به شعبه ویژه را درخواست کرد. دیوان با توجه به اهمیت عمومی موضوع، این درخواست را پذیرفت و در مقام اعلام وحدت رویه، به طور ویژه به موضوع فضای سرانه زندانیان پرداخت و رویکرد خود در این زمینه را به طور دقیق دسته بندی کرد.

²⁴ ECtHR, Kalashnikov v. Russia, Application no. 47095/99, 2003, para. 147.

²⁵ ECtHR, Babushkin v Russia, Application No 01/67253, 18/01/2008, para. 45.

²⁶ ECtHR, Babushkin v Russia, Application No 5993/08, 28/02/2014, para. 50.

²⁷ ECtHR, Ananyev and Others v. Russia, nos. 42525/07 and 60800/08, 10 January 2012, paras. 153-158.

²⁸ «اصل هر زندانی یک تخت» یک استاندارد حقوق بشری است که بر اساس آن هر زندانی باید دارای یک تخت خواب اختصاصی باشد و نباید افراد مجبور شوند روی زمین، به صورت نوبتی بخوابند. این اصل در ماده ۲۱ قواعد حداقل استاندارد نلسون ماندلا پیش بینی شده است.

²⁹ Ibid. para. 146.

³⁰ ECtHR, Grand Chamber, Muršić v. Croatia, Application no. 7334/13, 2016, para. 107.

دادگاه ابتدا استاندارد مشهور در رویه خود یعنی همان ۳ متر مربع از سطح کف به ازای هر زندانی در اقامتگاه چندنفره را به عنوان حداقل استاندارد پذیرفت و به طور مشخص اعلام کرد:

۱- در مورد فضای کمتر از ۳ متر مربع، اصل بر آن است که به احتمال بسیار زیاد، نقض ماده ۳ کنوانسیون اروپایی محقق شده است.

۲- در فضای بین ۳ تا ۴ متر مربع، دادگاه باید عامل ابعاد فضای محل اسکان را در ارزیابی نامناسب بودن شرایط بازداشت در نظر داشته باشد. در چنین مواردی نقض ماده ۳ کنوانسیون مبنی بر وقوع رفتار غیرانسانی و تحقیرآمیز در صورتی احراز می‌شود که عامل کمبود فضا با سایر فاکتورهای دیگر مانند عدم دسترسی به نور طبیعی، دمای مناسب، امکان تهویه و تأسیسات بهداشتی و فضای ورزشی همراه گردد.

۳- در جایی که بیش از ۴ متر مربع، فضا به زندانی اختصاص داده شده، دیگر مجالی برای ایراد کمبود فضای فیزیکی نیست و دادگاه ادعای شاکی را از این جهت نمی‌پذیرد و سایر جنبه‌های احتمالی نامناسب بودن شرایط حبس را مورد بررسی قرار می‌دهد.^{۳۱}

آنچه در رویه دیوان اروپایی حقوق بشر استمرار داشته است، اینکه شعب دیوان، تراکم جمعیت کیفری و فضای فیزیکی زندان را از لنز ماده ۳ کنوانسیون (ممنوعیت رفتارهای غیرانسانی یا تحقیرآمیز) نگریسته‌اند. این رویکرد تا سال ۲۰۲۳ پابرجا بود تا اینکه در پرونده شکایت ۱۹ شهروند ترکیه‌ای، تراکم جمعیت زندان به طور مستقیم موضوع نقض ماده ۸ کنوانسیون قرار گرفت. موضوع اصلی پرونده اگرچه راجع به عدم اجازه ملاقات زندانیان با فرزندان مدرسه‌ای خود در تعطیلات آخر هفته و محدودیت در تماس‌های تلفنی بود، با این حال دفاع [توجیه] دولت ترکیه مبنی بر تراکم جمعیت زندان‌های آن کشور و اجتناب ناپذیر بودن این محدودیت‌ها، دادگاه را بر آن داشت تا موضوع تراکم جمعیت زندان و تأثیر آن بر حق زندگی خانوادگی و خصوصی زندانیان را در چارچوب ماده ۸ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر بررسی نماید. اگر چه در نهایت دیوان بدون استناد به تراکم زندان‌ها، مجموع شرایط را به دلیل محدودیت‌های اعمال شده بر ملاقات در مورد کلیه شاکیان، نقض ماده ۸ کنوانسیون قلمداد کرده است.^{۳۲}

دیوان عالی آمریکا در مقیاسی کوچکتر، شرایط نامناسب ناشی از ازدحام زندان‌ها را مورد توجه قرار داده است. هر چند با توجه به فضای حاکم و نگرش سیستم کیفری ایالات متحده، در مقایسه با دیوان اروپایی حقوق بشر مدارای بیشتری با شرایط نامناسب زندان‌ها حکم فرما می‌باشد. اکثر شکایت‌های ناشی از شرایط بد و شلوغی زندان، مستند به ممنوعیت مجازات‌های بی‌رحمانه و غیر معمول مذکور در متمم هشتم شده است.^{۳۳} در یکی از جنجالی‌ترین پرونده‌ها در خصوص شرایط غیرانسانی زندان‌های کالیفرنیا که ناشی از

³¹ ECtHR, Guide on case-law of the Convention-Prisoners' rights, 2022, Paras. 29-32.

³² ECtHR, Subaşı and Others v. Türkiye, Applications nos. 3468/20 and 18 others, 2023, p.32.

³³ ایستون، پیشین، ۱۵۳.

ازدحام شدید زندانیان بود.^{۳۴} دیوان عالی در سال ۲۰۱۱ رأی صادر کرد که بر مبنای آن، ایالت کالیفرنیا می‌بایست تعداد زندانیان خود را در مدت ۲ سال به زیر ۱۳۷ درصد ظرفیت زندان‌هایش کاهش دهد. بر این اساس قضات فدرال دستور آزادی ۴۰ هزار زندانی را صادر کردند. مقامات ایالت کالیفرنیا به دیوان عالی شکایت بردند که آزادی این تعداد زندانی می‌تواند امنیت عمومی را به خطر بیندازد. دیوان اما این استدلال را نپذیرفت و آزادی این تعداد زندانی برای «اصلاح نقض حقوق اساسی زندانیان» ضروری دانست.^{۳۵}

۲- احترام به حریم خصوصی در بازرسی بدنی

یکی از موضوع‌های جنجال برانگیز که کاندایدای اصلی نقض حریم خصوصی افراد در خاص‌ترین حالت آن در زندان می‌باشد، بازرسی بدنی به ویژه برهنه کردن^{۳۶} و جستجوی اندام‌های خصوصی^{۳۷} است. چنین بازرسی‌هایی در ذات خود کرامت انسانی و حریم خصوصی افراد را خدشه‌دار می‌کند. زندان‌ها اما برای جلوگیری از ورود اشیاء و مواد ممنوع چاره‌ای دیگر ندارند. از این رو اسناد حمایتی حقوق بشری انجام آن را بعضاً پذیرفته‌اند.^{۳۸}

قواعد حداقل استاندارد نلسون ماندلا در خصوص شیوه انجام بازرسی بدنی احترام به کرامت ذاتی انسان و حریم خصوصی را در کنار هم آورده است (ماده ۵۰). قواعد اروپایی زندان (۲۰۲۰) نیز در ماده ۵۴ راجع به بازرسی بدنی بر حفظ کرامت زندانیان و رعایت حریم خصوصی تأکید نموده است. انجمن پزشکی جهانی در اعلامیه مصوب ۱۹۹۳ (بازنگری ۲۰۰۵) با در نظر داشتن این دو مبنا از همه دولت‌ها و مقامات دولتی متولی امنیت عمومی خواسته است تا در نظر داشته باشند روش‌های جستجوی تهاجمی موجب تجاوز جدی به حریم خصوصی و حیثیت افراد و ورود آسیب‌های جسمی و روانی زنان می‌گردد و توصیه می‌کند تا حد امکان بدون به خطر انداختن امنیت عمومی از روش‌های جایگزین برای بازرسی زنان زندانی استفاده شود.

دیوان اروپایی حقوق بشر در رسیدگی به شکایت‌های زندانیان با موضوع بازرسی بدنی، دو معیار ممنوعیت شکنجه و رفتارهای غیرانسانی یا تحقیرآمیز موضوع ماده ۳ کنوانسیون و نقض حریم خصوصی افراد موضوع ماده ۸ کنوانسیون را منفرداً یا به اتفاق، ملاک ارزیابی وضعیت‌ها و رفتارهای مورد شکایت، قرار داده است. با این توضیح که در آرای نهایی بیشتر معیار اول مورد توجه بوده است.

^{۳۴} این پرونده در واقع تلفیقی از چند شکایت از جمله *Coleman v. Schwarzenegger* و *Plata v. Schwarzenegger* بود که در نهایت به عنوان *Brown v. Plata* به دیوان عالی رسید.

^{۳۵} <http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-13508182> (23 may 2011); visited at 09 March 2024.

^{۳۶} Strip Searches

^{۳۷} بازرسی روزنه‌های بدن یا بازرسی حفره‌ای از نظر فیزیکی و روانی چالش برانگیزترین روش بازرسی است. در اعلامیه نلسون ماندلا برای این روش عبارت «Cavity searches» و در اعلامیه بانکوک به دلیل ماهیت تهاجمی و خشن آن و در نظر گرفتن ملاحظه‌های مربوط به زنان، عبارت محترمانه‌تر «Invasive searches» به کار رفته است. ماده ۵۲ قواعد نلسون ماندلا از دو روش اخیر به عنوان بازرسی‌های مداخله‌گرانه (Intrusive searches) نام برده است.

^{۳۸} به موجب ماده ۵۰ قواعد نلسون ماندلا قوانین و مقررات حاکم بر بازرسی از زندانیان و مکان نگهداری آنها باید مطابق با تعهدات حقوق بین‌الملل و استانداردها و قواعد بین‌المللی باشد و به شیوه‌ای انجام شود که به کرامت ذاتی انسان و حریم خصوصی فرد مورد جستجو با رعایت اصول تناسب، مشروعیت و ضرورت احترام بگذارد.

نمونه بارز چنین رویکردی در شکایتی علیه هلند مشاهده می‌شود. جایی که خواهان با تدابیر امنیتی شدید نگهداری می‌شد و به طور منظم مورد بازرسی بدنی از طریق برهنه شدن قرار می‌گرفت. دیوان در این پرونده تمرکز خود را بیشتر بر ماده ۳ گذاشت و اعلام کرد که چون این جنبه از رژیم نگهداری تحت تدابیر شدید امنیتی را در چارچوب ماده ۳ کنوانسیون بررسی کرده است، گنجانیدن این عنصر در بررسی شکایت حاضر ضرورت ندارد.^{۳۹}

از سوی دیگر در مواردی صرفاً به مبنای دوم یعنی نقض حریم خصوصی موضوع ماده ۸ کنوانسیون اروپایی در خصوص بازرسی بدنی زندانیان حکم داده است. برای مثال در قضیه مشهور وین رایب (۲۰۰۶) دیوان بر این نظر بود که بازرسی از طریق برهنه کردن عموماً مداخله مورد نظر بند اول ماده ۸ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر قلمداد می‌شود. در این پرونده شاکی و پسرش که دارای ناتوانی ذهنی بود، در هنگام ملاقات با یکی از بستگان‌شان در زندان لیدز، مورد بازرسی بدنی از طریق برهنه کردن کامل قرار گرفتند. آنان مدعی شدند که این رفتار ناقض ماده ۳ و ماده ۸ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر بوده است. دادگاه در نهایت با تشخیص اینکه رفتار صورت گرفته به آستانه نقض ماده ۳ مبنی بر ممنوعیت شکنجه و رفتار غیر انسانی یا تحقیرآمیز نرسیده، رأی داد که حق بر حریم خصوصی موضوع ماده ۸ کنوانسیون نقض شده است و خواهان‌ها را بابت آن، مستحق دریافت غرامت شش هزار یورویی برای خسارت غیرمالی و ۱۷/۵۰۰ یورو بابت هزینه‌های دادرسی دانست.^{۴۰}

در هر دو این پرونده، شعب دیوان به دنبال آن بوده‌اند که یک موازنه ظریف بین رعایت حریم خصوصی زندان و تضمین امنیت و نظم عمومی در زندان برقرار نمایند. دیوان در این پرونده‌ها پیوسته تأکید کرده که ملاحظات امنیتی زندان مهم است، اما نمی‌توان به بهانه کلی یا بدون نظارت قضایی دقیق، حریم خصوصی زندانیان را بی‌حد و مرز محدود کرد و بدین منظور، شرایط مقرر در بند ۲ ماده ۸ باید ملاک ارزیابی دادگاه‌ها قرار گیرد.^{۴۱} دیوان در رأی ون در ون علیه هلند (پاراگراف ۷۲) و در رأی وین علیه انگلستان (پاراگراف ۴۹) بیان می‌کند که بازرسی‌های انجام‌شده بر روی شاکیان را نمی‌توان «ضروری در یک جامعه دموکراتیک»^{۴۲} در معنای ماده ۸ بند ۲ کنوانسیون دانست و بر این اساس نقض ماده ۸ کنوانسیون را احراز کرده است.

این رویکرد در قواعد اروپایی زندان (۲۰۲۰) به این نحو بازتاب یافته است که به موجب بندهای ۳ و ۹ ماده ۵۴، بازرسی بدنی باید در کنار حفظ کرامت زندانیان، بین تعهد به حفظ امنیت و احترام به حریم خصوصی توازن ایجاد نماید.

³⁹ ECtHR, Van der Ven v. the Netherlands, Application no. 50901/99, 04/05/2003, para. 67.

⁴⁰ ECtHR, Wainright v. UK, Application no. 12350/04, 26/12/2006, paras. 46-49.

⁴¹ بند ۲ ماده ۸ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر: در اجرای این حق نباید هیچ مداخله‌ای از سوی مقام‌های دولتی صورت گیرد مگر آنچه مطابق قانون است و در یک جامعه مردم سالار به دلایل امنیت ملی، امنیت عمومی یا رفاه اقتصادی کشور به منظور جلوگیری از بی‌نظمی یا ارتکاب جرم، حفاظت از بهداشت و اخلاق یا به منظور حفاظت از حقوق و آزادی‌های دیگران ضروری باشد.

⁴² necessary in a democratic society

در نظام حقوقی ایالات متحده آمریکا نیز دیوان عالی در پرونده (Bell v. Wolfish: 1979) به همین چالش پرداخته است. در این رأی، دیوان عالی اعلام کرد که اقدامات محدودکننده در زندان، از جمله بازرسی‌های کامل بدنی، در صورتی که با هدف مشروع امنیتی اعمال شده و از معیار عقلانیت برخوردار باشند، قابل قبول هستند. با این حال، دیوان تأکید کرد که این اقدامات نباید به طور غیرضروری تحقیرآمیز یا نامتناسب باشند. بر این اساس، توازن میان نیازهای امنیتی زندان و حقوق فردی باید همواره حفظ گردد و هر گونه محدودیت باید با اصول ضرورت و معقولیت سنجیده شود.^{۴۳} علی‌رغم اذعان به این اصل، دیوان عالی در نهایت بازرسی صورت گرفته را غیر منطقی ندانست و اعلام کرد فرد حاضر در زندان، حقوق متمم چهارم^{۴۴} را دارا نیست. بنابراین برهنه‌سازی و بازرسی بدنی اقدامی غیرمنطقی نیست؛ چرا که زندان می‌تواند برای پیشگیری از قاچاق به انجام این گونه اقدامات بپردازد. به ویژه در پرونده (Hodson v. palmer: 1984) دیوان عالی بیان داشت جستجوی سلول اگر تنها برای آزار زندانی انجام شود، خلاف قانون اساسی است اما حتی در این صورت هم نقض اصلحیه هشتم در رابطه با ممنوعیت مجازات‌های بی‌رحمانه و غیرمعمول صورت گرفته است و نه نقض متمم چهارم.^{۴۵}

به طور کلی در سیستم زندان‌بانی و قضایی ایالات متحده آمریکا کفه ترازو کاملاً به سود برتری «امنیت» نسبت به «حریم خصوصی» سنگینی می‌کند. چرا که بازرسی بدنی از طریق عریان کردن زندانیان و افراد بازداشتی بدون هیچ محدودیت و ملاحظه‌ای انجام می‌شود. در یک شکایت علیه زندان، دادگاه فدرال اگرچه استدلال خواهان مبنی بر این که مقامات زندان نباید برای جرایم جزئی افراد را برای بازرسی، برهنه نمایند مگر آن که مشکوک به اختفای اسلحه، مواد مخدر یا سایر کالاهای قاچاق باشند، را پذیرفت^{۴۶} ولی دادگاه تجدیدنظر رأی را نقض و اعلام کرد منافع زندان در ایمنی و امنیت بر منافع حریم خصوصی بازداشت‌شدگان - حتی کسانی که متهم به جرایم جزئی هستند - بیشتر است.^{۴۷} در این پرونده سرانجام دیوان عالی آمریکا در ۴ آوریل ۲۰۱۲ حکم نهایی را صادر و اعلام کرد نیاز به حفظ امنیت زندان و جلوگیری از قاچاق کالاهای قاچاق، دامنه وسیع این بازرسی‌ها را توجیه می‌کند و مقامات زندان می‌توانند افرادی را که به اتهام هر جرمی دستگیر شده‌اند، قبل از پذیرش در زندان، بازرسی کنند، حتی اگر هیچ دلیلی برای مشکوک شدن به حمل کالای قاچاق وجود نداشته باشد.^{۴۸}

⁴³ Supreme Court of the United States, Bell v. Wolfish, 441 U.S. 520, 1979, p.546-7.

⁴⁴ متمم چهارم قانون اساسی ایالات متحده آمریکا: حق امنیت جان، مسکن، اوراق و اسناد و مصونیت دارایی‌های مردم در برابر تفتیش و توقیف غیر موجه تضمین می‌شود و هیچ گونه حکم بازداشت اشخاص یا توقیف اموال صادر نمی‌شود، مگر برپایه یک دلیل محتمل با سوگند یا اعلام رسمی و محل مورد تفتیش و اشخاص یا اموالی که باید توقیف شود دقیقاً باید مشخص شود.

⁴⁵ ایستون، پیشین، ۱۵۴.

⁴⁶ District Court, Florence v. Bd. of Chosen Freeholders, 595 F. Supp. 2d 492 (D.N.J. 2009).

⁴⁷ Third Circuit Court of Appeals, Florence v. Bd. of Chosen Freeholders, 621 F.3d 296, 298-310 (3d Cir. 2010).

⁴⁸ Supreme Court of the United States, Florence v. Board of Chosen Freeholders of County of Burlington, 566 U.S. 318, 2012, p. 332.

اتحادیه آزادی‌های مدنی آمریکا (ACLU) در خصوص این رأی با انتشار بیانیه‌ای اعلام کرد که تصمیم دیوان عالی، حقوق مربوط به احترام به حریم خصوصی میلیون‌ها آمریکایی را به خطر می‌اندازد. مدیر حقوقی اتحادیه اعلام کرد: «تصمیم امروز دیوان عالی حقوق مربوط به حریم خصوصی میلیون‌ها نفر را که اغلب آنان به دلیل جرایم جزئی بازداشت و به زندان معرفی می‌شوند را به خطر می‌اندازد. اجبار به برهنه شدن تجربه تحقیق‌آمیزی است که هیچ کس نباید در غیاب سوء ظن منطقی آن را تحمل کند. امنیت زندان مهم است، اما بازرسی از همه افرادی که به دلایلی چون تخلفات رانندگی دستگیر می‌شوند و ممکن است برای چند ساعت در زندان باشند، ضرورت ندارد».^{۴۹}

۳- احترام به حریم خصوصی در هنگام ملاقات و تماس با خارج از زندان

زندانیان و افراد محروم از آزادی تقریباً تحت نظارت دائمی هستند. این نظارت به ارتباطات با بستگان آنان نیز کشیده و به طور بالقوه‌ای زمینه نقض حریم خصوصی افراد در ملاقات، مکاتبات، ارتباط با وکلا و دیدارهای خصوصی و زناشویی به طور جدی فراهم می‌شود. بند ۳ اصل ۱۸ اصول حمایت از اشخاص تحت بازداشت یا حبس مصوب مجمع عمومی ملل متحد اعلام کرده است که حق افراد بر داشتن ملاقات، تماس و مشاوره بدون سانسور و به صورت کاملاً محرمانه نباید تعلیق یا محدود شود مگر در شرایط استثنایی که در قانون یا مقررات قانونی مشخص شده باشد و یا برای حفظ امنیت و نظم قویاً ضروری تشخیص داده شود.^{۵۰}

قواعد نلسون ماندلا بدون تصریح به محرمانگی و یا عدم شنود ملاقات با خانواده در ماده ۵۸ مقرر کرده است «زندانیان باید اجازه داشته باشند، تحت نظارت لازم [ضروری]، با خانواده و دوستان خود در بازه‌های زمانی منظم ارتباط برقرار نمایند». بر اساس تفسیری که مرکز حقوق بشر دانشگاه ایسکس (Essex) انگلستان از قواعد نلسون ماندلا ارایه داده، قید «تحت نظارت لازم [ضروری]»^{۵۱} به معنای تشخیص، ارزیابی خطر برای ملاقات‌های خاص و نوع ارتباط (به عنوان مثال ملاقات‌های الکترونیکی و حضوری) است که در خصوص اغلب بازدیدها، صرفاً دلالت بر کنترل بصری دارد.^{۵۲} این در حالی است که ماده ۶۱ در بیان حق مشورت با وکیل و معاضدت حقوقی، بر محرمانگی کامل و عدم شنود و سانسور تأکید کرده است.

این رویکرد در سایر اسناد بین‌المللی نیز مشاهده می‌شود. اصل ۸ اصول مبنایی نقش وکلا مصوب هشتمین کنگره سازمان ملل متحد راجع به پیشگیری از جرم و رفتار با مجرمان (۱۹۹۰) علاوه بر تأکید بر محرمانه و بدون سانسور بودن دسترسی زندانیان و افراد

⁴⁹ Aclu.org. 2012-04-02. Available at: <https://www.aclu.org/press-releases/aclu-says-supreme-court-decision-upholding-strip-searches-puts-privacy-rights>. (visited at 09 March 2024).

⁵⁰ UN General Assembly, A/RES/43/173, 1988.

⁵¹ Under necessary supervision

⁵² PRI and Essex, Initial guidance on the interpretation and implementation of the Nelson Mandela Rules, London: Essex, 2017, 47.

بازداشتی به وکیل، به طور دقیق مقرر کرده است که مشورت با وکیل باید در معرض دید و در فاصله‌ای که حرف‌ها توسط ضابطان قانونی شنیده نشود، صورت گیرد.

دیوان اروپایی حقوق بشر برای اولین بار در پرونده آلتای علیه ترکیه (۲۰۱۹) محرمانه بودن ارتباط وکیل و موکل را در مورد زندانیان مورد بررسی قرار داد.^{۵۳} یکی از ادعاها مربوط به حضور اجباری یک مقام رسمی در هنگام مشاوره بین زندانی و وکیل وی بود. دیوان اگر چه در این قضیه بیان کرد حق ارتباط محرمانه بین زندانی و وکیل او امری مطلق نیست. با این حال، حاشیه آزادی عمل دولت در ارزیابی محدوده مجاز دخالت در حریم خصوصی مشاوره و ارتباط با وکیل صرفاً از این جهت می‌تواند محدود شود که در شرایط استثنایی مانند جلوگیری از ارتکاب جرم جدی یا اختلال عمده در ایمنی و امنیت زندان، ضرورت قابل توجیهی برای چنین محدودیتی وجود داشته باشد.^{۵۴} دادگاه در رأی خود اعلام کرد گفتگوی زندانی با وکیلش در قلمرو محدوده «زندگی خصوصی» قرار می‌گیرد؛ چرا که هدف چنین ارتباطی این است که به فرد اجازه دهد تا تصمیم‌های آگاهانه‌ای در مورد زندگی خود اتخاذ کند. از نظر دادگاه، اطلاعاتی که با وکیل در میان گذاشته می‌شود در بیشتر موارد، در بردارنده مسائل خصوصی و شخصی است. از این رو زندانیانی که با وکیل مشورت می‌کنند چه در دعاوی مدنی یا کیفری و چه در زمینه درخواست مشاوره حقوقی، علی‌القاعده می‌توانند انتظار داشته باشند که ارتباط آنان خصوصی و محرمانه باشد.^{۵۵}

در اروپا تا اواسط دهه ۱۹۷۰ مداخله و نظارت بر مکاتبات زندانیان گسترده بود و به طور معمول تمامی نامه‌ها بررسی می‌شدند. برای این کار دو توجیه اصلی وجود داشت: اول اینکه زندانیان ممکن است درباره برنامه‌های فرار یا تهدیدهای دیگر امنیتی با خارج از زندان صحبت کنند و دوم اینکه روشی است که مقامات زندان از هرگونه خبر بد، مانند مرگ یا جدایی یک ازدواج آگاهی یافته تا از پیامدهای احتمالی پیشگیری نمایند. در حال حاضر هیچ یک از این موارد توجیهی برای نظارت بر تمام نامه‌ها به حساب نمی‌آید. برای مثال، بسیار بعید است یک زندانی که در حال فکر کردن به فرار است، آنقدر احمق باشد که در نامه‌ای به این موضوع اشاره کند. در عین حال، پذیرفته شده است که زندانیان حق دارند مانند سایر افراد به‌طور مستقیم از اخبار خانوادگی، چه خوب و چه بد، مطلع شوند.^{۵۶}

دیوان اروپایی حقوق بشر همواره تأکید کرده است که هرگونه سانسور مکاتبات زندانیان باید دارای پشتوانه قانونی مشخص، هدف مشروع و متناسب با شرایط باشد؛ در غیر این صورت، ناقض ماده ۸ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر خواهد بود. این خط مشی نخستین بار به‌طور جدی در پرونده گلدر علیه انگلستان (۱۹۷۵) مطرح شد، جایی که زندانی خواستار مکاتبه با وکیل جهت طرح دعاوی مدنی بود و دیوان با تأکید بر اهمیت ارتباط آزادانه حقوقی، سانسور مکاتبات وی را مغایر با حقوق تضمین شده در مواد ۸ و ۶ دانست.^{۵۷} سپس

⁵³ ECtHR, Guide on Article 8 of the Convention Right to respect for private and family life, 2022, para. 245.

⁵⁴ ECtHR, Altay v. Turkey (No. 2), Application no. 11236/09, 09/07/2019, para.48.

⁵⁵ ECtHR, Altay v. Turkey (No. 2), Application no. 11236/09, 09/07/2019, para. 49.

⁵⁶ Coyle and Fair, Op.Cit. 108.

⁵⁷ ECtHR, Golder v. United Kingdom, Application No. 4451/70, 1975, para. 45.

در پرونده سیلور و دیگران (۱۹۸۳) گروهی از زندانیان به سانسور سیستماتیک مکاتباتشان اعتراض کردند؛ دیوان با بررسی این ادعا تصریح کرد که فقدان معیارهای قانونی دقیق برای چنین سانسوری، ناقض ماده ۸ کنوانسیون است.^{۵۸}

در پرونده‌ای دیگر علیه انگلستان (۱۹۸۴) دیوان با موضوع نظارت مستمر مقامات زندان بر مکاتبات حقوقی زندانیان با وکلای خود مواجه شد و بار دیگر تأکید کرد که مکاتبات حقوقی تنها در شرایط استثنایی و با رعایت شدیدترین موازین حفاظتی قابل کنترل هستند.^{۵۹} در ادامه دیوان در چند پرونده علیه لهستان با موضوع سانسور مکاتبات توسط مقامات زندان، رأی داد محدودیت‌های سیستماتیک، تخطی از ماده ۸ کنوانسیون مبنی بر احترام به حریم خصوصی افراد قلمداد می‌شود.^{۶۰} دادگاه در پرونده پیچویچ علیه این کشور (۲۰۱۲) اگر چه پذیرفت اجرای مداوم، منظم و بدون تبعیض مجموعه اقداماتی که مقامات زندان در قالب یک رژیم ویژه برای مدت دو سال و نه ماه ملزم به انجام آن بوده‌اند، برای امنیت زندان ضروری بوده، لکن اعمال برخی محدودیت‌های سیستماتیک در خصوص ملاقات با خانواده، سانسور مکاتبات توسط برخی مقامات زندان و عدم دسترسی به مشاوره حقوقی که نتیجه نگهداری تحت رژیم خاص است، نقض ماده ۸ کنوانسیون محسوب می‌شود.^{۶۱}

دیوان اروپایی حقوق بشر به فراخور فرصت به جنبه‌های دیگر موضوع نیز پرداخته است. دیوان در آرای متعدد تصریح کرده است که صرف نظارت بر مکاتبات زندانیان بدون تضمین‌های حقوقی کافی، ممکن است ناقض ماده ۸ کنوانسیون باشد؛ با این حال، بهره‌گیری از اطلاعات به دست آمده از این مکاتبات برای اهدافی چون تصمیم‌گیری‌های انضباطی یا امنیتی، تعرضی مضاعف به حریم خصوصی محسوب می‌شود. در پرونده‌های علیه انگلستان (۱۹۹۲) دیوان استفاده از محتوای نامه‌های زندانی در تصمیمات مدیریتی بدون موازین حمایتی مناسب را نقض ماده ۸ دانست.^{۶۲} به طور مشابه، در پرونده‌ای علیه هلند (۲۰۰۲) استناد به اطلاعات مکاتبه محرمانه زندانی با وکیل در روند تحقیقات رسمی، ناقض حق احترام به حریم خصوصی شناخته شد.^{۶۳} در پرونده آلتای علیه ترکیه (۲۰۱۹) نیز دیوان بهره‌برداری از اطلاعات مکاتبات میان زندانی و وکیل برای ارزیابی‌های امنیتی، بدون وجود ضرورت امنیتی بسیار قوی را با اصول ماده ۸ ناسازگار قلمداد کرده است.^{۶۴} این رویه قضایی نشان می‌دهد که دیوان بین نظارت صرف بر مکاتبات و بهره‌برداری از اطلاعات به دست آمده، تمایز قائل شده و در صورت تحقق دومی، سخت‌گیرانه‌تر به نقض ماده ۸ کنوانسیون پرداخته است.

⁵⁸ ECtHR, Silver and Others v. United Kingdom, Application Nos. 5947/72 and others, 1983, paras. 84–105.

⁵⁹ ECtHR, Campbell and Fell v. United Kingdom, Application Nos. 7819/77 and 7878/77, 1984, paras. 81–85.

⁶⁰ ECtHR, Guide on case-law of the Convention – Prisoners' rights, 2022, para. 216.

⁶¹ ECtHR, Piechowicz v. Poland, Application no. 20071/07, 2012, §§ 166-178 as quoted in Guide on case-law of the Convention – Prisoners' rights, 2022, para. 216.

⁶² ECtHR, Campbell v. United Kingdom, Application No. 13590/88, 1992, para. 46.

⁶³ ECtHR, A.B. v. the Netherlands, Application No. 37328/97, 2002, para. 92.

⁶⁴ ECtHR, Altay v. Turkey (No. 2), Application no. 11236/09, 09/07/2019, para. 54.

۴- عدم انتشار اطلاعات زندانی

ضابطان قانون به اقتضای شغل و ماهیت وظایفشان، به اطلاعاتی دسترسی دارند که ممکن است با زندگی خصوصی افراد مرتبط بوده یا بالقوه آسیب زنده به منافع و به ویژه آبرو و شهرت دیگران باشد. از این رو باید در حفظ و استفاده از این اطلاعات که صرفاً در اجرای وظایف یا کمک به ضروریات عدالت قابل افشا هستند، نهایت مراقبت را به عمل آورند. هرگونه افشای این اطلاعات برای مقاصد دیگر به کلی نابجاست (تفسیر ماده ۴ قواعد رفتاری ضابطان قانون مندرج در قطعنامه شماره ۱۶۹/۳۴ مجمع عمومی ۱۷ دسامبر ۱۹۷۹).^{۶۵} قواعد حداقل استاندارد نلسون ماندلا به این دغدغه توجه کرده و محرمانه بودن تمام اطلاعات مربوط به زندانیان را مورد تأکید قرار داده است (ماده ۹).^{۶۶}

این مسأله درخصوص کودکان از حساسیت بیشتری برخوردار بوده و مورد تأکید بسیاری از اسناد بین‌المللی قرار گرفته است.^{۶۷} قواعد بانکوک در ماده ۳ بیان می‌کند: تمام اطلاعات مربوط به هویت کودکان باید محرمانه نگهداری شود و استفاده از این اطلاعات باید همواره در راستای تأمین منافع عالی کودک باشد. در این ارتباط، کمیته حقوق کودک به دولت‌های عضو توصیه می‌کند با شناسایی و به رسمیت شناختن سرافکنندگی که اغلب فرزندان والدین زندانی در معرض آن قرار دارند، به ویژه در مورد جرایم سنگین، قوانین حفاظتی لازم برای احترام به حریم خصوصی را با در نظر گرفتن حقوق فرزندان که والدینشان زندانی است، تصویب و اجرا کنند.^{۶۸} دیوان اروپایی حقوق بشر در پرونده‌ای علیه گرجستان به روشنی بیان می‌کند به محض افشای اطلاعات دارای ماهیت خصوصی زندانی رخ دهد، تعهد مثبت ذاتی تضمین احترام به زندگی خصوصی زندانیان مستلزم الزام به انجام تحقیقات مؤثر به منظور اصلاح رویه‌ها و فرایندهای اجرایی است.^{۶۹} دیوان در رویه خود نسبت به دو موضوع حساسیت بیشتری داشته است: حفاظت از اطلاعات پزشکی زندانیان و نظارت دائمی تصویری:

در موضوع اول، دادگاه در پرونده‌ای علیه انگلستان تصریح کرد رعایت محرمانه بودن اطلاعات پزشکی، اصل حیاتی در نظام‌های حقوقی همه طرف‌های متعاقد کنوانسیون است. نه تنها احترام به حریم خصوصی بیمار، بلکه حفظ اعتماد او به حرفه پزشکی و به طور

^{۶۵} باقر انصاری، اسناد بین‌المللی حقوق بشر. جلد دوم (تهران: انتشارات خرسندی، ۱۳۹۵)، ۵۵.

^{۶۶} سایر اسناد بین‌المللی مربوط به زندان و اجرای عدالت همواره به تعهد نظام کیفری به محافظت از اطلاعات زندانیان توجه داشته‌اند: ماده ۴ قواعد رفتاری ضابطان قانون مصوب مجمع عمومی (۱۹۷۹)؛ قواعد ۸ و ۲۱ قواعد معیار حداقلی سازمان ملل متحد برای اجرای عدالت در مورد نوجوانان - قواعد پکن (۱۹۸۵)؛ قاعده ۳ بند ۱۲ قواعد استاندارد حداقلی در زمینه تدابیر غیر بازداشتی - قواعد توکیو (۱۹۹۰)؛ ماده ۱۹ قواعد سازمان ملل متحد برای حمایت از نوجوانانی که از آزادی خود محروم شده‌اند (۱۹۹۰).

^{۶۷} مواد ۸ و ۲۱ قواعد پکن قواعد حداقل استاندارد در زمینه عدالت برای نوجوانان مصوب مجمع عمومی ملل متحد (قطعنامه ۳۳/۴۰) و قواعد ملل متحد در زمینه حمایت از نوجوانانی که آزادی آنان سلب شده است (قطعنامه ۱۱۳/۴۵).

^{۶۸} UN Committee on the Rights of the Child, "Report and Recommendations of the Day of General Discussion on Children of Incarcerated Parents". 30 September 2011. para. 36.

^{۶۹} ECtHR, Giorgi Nikolaiashvili v. Georgia, Application no. 37048/04, 2009, para. 130.

کلی به خدمات مراقبت سلامت بسیار مهم است. بدون چنین حمایتی، افرادی که به کمک پزشکی نیاز دارند، از افشای اطلاعات شخصی و محرمانه خود که ممکن است برای درمان مناسب ضروری باشد، منصرف شوند و در نتیجه سلامت خود را به خطر اندازند.^{۷۰} در پرونده‌ای جدیدتر علیه فرانسه (۲۰۱۸) زندانی شکایت کرد که حضور نگهبانان در حین معاینات پزشکی اش بدون توجیه کافی، نقض حریم خصوصی و محرمانگی اطلاعات پزشکی او بوده است. دیوان ضمن احراز نقض ماده ۸ کنوانسیون، رأی داد که معاینات پزشکی باید در شرایطی انجام شوند که حریم خصوصی بیمار حفظ شود و حضور پرسنل امنیتی تنها در صورت وجود دلایل قانع‌کننده مجاز است.^{۷۱}

دیوان عالی آمریکا نیز به این موضوع ورود کرده است و در پرونده‌ای در سال ۱۹۸۸ رأی داد حق حریم خصوصی در زندان هم وجود دارد و بنابراین باید از افشای اطلاعات مربوط به وضعیت ابتلا به HIV زندانیان خودداری شود.^{۷۲} قواعد حداقل استاندارد نلسون ماندلا و اعلامیه بانکوک نیز به طور جداگانه بر محرمانه بودن پرونده درمانی و اطلاعات پزشکی زندانیان تأکید نموده‌اند (مواد ۲۶، ۳۱ و ۳۲ اعلامیه نلسون ماندلا و ماده ۸ قواعد بانکوک).

در موضوع دوم، دیوان اروپایی حقوق بشر قرار دادن افراد تحت نظارت دائمی ویدیویی در حین بازداشت را که مستلزم محدودیت قابل توجهی در حریم خصوصی افراد است، به عنوان تداخل جدی در حق بر حریم خصوصی تلقی نموده که ممکن است شرایط نقض ماده ۸ کنوانسیون اروپایی را فراهم نماید.^{۷۳} هر چند معیارهای حفظ امنیت عمومی و جلوگیری از بی‌نظمی و جرم را توجیه قابل‌پذیرشی برای پایش و نظارت برخی زندانیان دانسته است.

دیوان استراسبورگ در آرای خود همواره به دنبال این مسأله بوده که آیا تعادل منطقی بین منافع نظارت ویدیویی و حفظ حریم خصوصی زندانیان برقرار شده است یا خیر؟ برای مثال در شکایتی علیه هلند که شاکی، متهم به ترور سیاستمداری برجسته بود، به منظور جلوگیری از خودکشی یا فرار متهم و به دلیل نگرانی‌های اجتماعی ناشی از جنایت، تحت نظارت دائمی دوربین در سلول زندان قرار گرفت. دادگاه چنین تعادلی را مورد سنجش قرار داده و حکم کرده است که دادگاه نمی‌تواند در این تصمیم، تعادل غیرمنطقی را احراز کند و اقدام مقامات زندان در راستای امنیت عمومی و جلوگیری از بی‌نظمی و جرم را خارج از محدوده مجاز ندانسته است.^{۷۴}

در پرونده‌ای دیگر اما راجع به شکایت سه زندانی روسی که در سلول‌های خود تحت نظارت ویدیویی دائمی قرار داشتند، به اتفاق آرا (۷ رأی) نقض ماده ۸ کنوانسیون در مورد نقض حریم خصوص را احراز کرد.^{۷۵} استناد دادگاه به نقض بند ۲ ماده ۸ کنوانسیون اروپایی

⁷⁰ ECtHR, Szuluk v. the United Kingdom, Application no. 36936/05, 2009, §47.

⁷¹ ECtHR, Duval v. France, Application no. 19868/08, 2018, para. 34.

^{۷۲} ایستون، پیشین، ۱۲۸.

⁷³ ECtHR, Guide on Article 8 of the Convention Right to respect for private and family life, 2022, para. 249.

⁷⁴ ECtHR, VAN DER GRAAF against the Netherlands, Application no. 8704/03, 2004, p.20.

⁷⁵ ECtHR, Gorlov and Others v. Russia, Applications no. 27057/06, 2019, para. 94.

بود که بر اساس آن هیچ گونه مداخله‌ای از سوی یک مقام رسمی در اعمال حق احترام به حریم خصوصی نباید صورت بگیرد، مگر آن که به موجب قانون پیش‌بینی شده باشد و چون قوانین و مقررات دولت روسیه دامنه اختیارات و نحوه اعمال نظارت ویدئویی را مشخص نکرده و در عمل هیچ تضمینی در برابر سوء استفاده مقامات دولتی وجود ندارد، دولت روسیه را محکوم به نقض حریم خصوصی خواهان‌ها کرد.^{۷۶}

این دو رأی نمادین، اولی که ناظر بر پذیرش مشروط و محدود نظارت ویدئویی بر زندانیان در شرایط استثنایی و در چارچوب اهداف مشروع امنیتی است، و دیگری که در آن، اعمال نظارت دائمی، فراگیر و فاقد ضوابط قانونی روشن و نظارت قضایی مؤثر، مغایر با ماده ۸ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر تشخیص داده شد، در کنار یکدیگر تصویری روشن از نحوه موازنه‌گری دیوان میان اقتضانات امنیتی و صیانت از حریم خصوصی افراد محروم از آزادی به دست می‌دهند.

نتیجه

تبیین چارچوب نظری برای حق حریم خصوصی، به عنوان مفهومی سهل و ممتنع، دشوار است لیکن با کنکاش در مصداق‌ها و جلوه‌های عینی این حق می‌توان تا حدودی به درک روشنی از آن دست یافت. در زندان‌ها و مؤسسه‌های کیفری که محدودیت در برخی حقوق اجتناب‌ناپذیر و مقتضای ذات حبس است، چگونگی اسکان زندانیان و اعمال تدابیری چون بازرسی بدنی، کنترل ملاقات‌ها به ویژه ملاقات خصوصی و دیدار زناشویی و نظارت تصویری به طور بالقوه زمینه را برای نقض حریم خصوصی زندانیان و افراد محروم از آزادی فراهم می‌نماید. مواجهه نهادها و دادگاه‌های بین‌المللی با مسئله حریم خصوصی در زندان‌ها و مؤسسه‌های کیفری را می‌توان بر مبنای دو رویکرد از هم تفکیک کرد:

رویکرد اول، در موضوعاتی چون ازدحام زندان‌ها و کمبود فضای فیزیکی زندان و تا حدودی بازرسی بدنی، نقض حریم خصوصی به جای آنکه به طور مستقل، مبنای نقض حقوق زندانیان قرار گیرد، صرفاً یکی از فاکتورهایی بوده که دادگاه‌ها را برای تشخیص رفتار غیر انسانی یا تحقیرآمیز و حتی رسیدن به آستانه شکنجه قانع نموده است. دیوان اروپایی حقوق بشر ازدحام زندان‌ها را عموماً از دریچه نقض ماده ۳ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر نگریسته و در اغلب موارد، شلوغ بودن زندان‌ها را در کنار سایر مؤلفه‌ها به عنوان یکی از مظاهر رفتار غیرانسانی یا تحقیرآمیز شناخته است.

دیوان به ویژه در رأی شعبه عالی در سال ۲۰۱۶ (پرونده مورشیچ علیه کرواسی) استاندارد مشهور خود را که حداقل فضای فیزیکی سه متر مربع به ازای هر زندانی است، به عنوان حداقل استاندارد پذیرفته است. نگهداری زندانیان در فضایی کمتر از این حد، به احتمال زیاد نقض ماده ۳ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر قلمداد می‌شود. در موضوع بازرسی بدنی زندانیان اما، در کنار معیار غیرانسانی یا تحقیر

⁷⁶ ECtHR, Guide on Article 8 of the Convention Right to respect for private and family life, 2022, para. 249.

آمیز بودن (ماده ۳)، نقض حریم خصوصی منفرداً یا به اتفاق، ملاک ارزیابی رفتارهای ممنوع قرار گرفته است. دیوان در اغلب موارد تمرکز خود را بر ارزیابی نقض ماده ۳ گذارده و در صورتی به نقض حریم خصوصی موضوع ماده ۸ ورود کرده است که رفتار مورد شکایت به آستانه رفتار غیرانسانی یا تحقیرآمیز نرسیده باشد.

در رویکرد دوم، حق بر حریم خصوصی به مثابه حقی مستقل و متمایز، به عنوان مبنای استدلال حقوقی مورد استناد قرار گرفته است. این نگرش در زمینه‌هایی نظیر نظارت بر ملاقات‌ها، مکاتبات، ارتباط با وکیل و همچنین منع انتشار اطلاعات شخصی زندانیان نمود بارزتری یافته است؛ بدون آنکه لزوماً در چارچوب منع رفتارهای غیرانسانی یا تحقیرآمیز (به موجب ماده ۳ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر) بررسی شود. دیوان اروپایی حقوق بشر در روبه‌ی قضایی خود بارها تأکید کرده است که هرگونه مداخله در حقوق زندانیان نسبت به ارتباطات، اطلاعات و مکاتبات - اعم از کنترل، سانسور یا بهره‌برداری از آن‌ها - صرفاً در صورتی از مشروعیت قانونی برخوردار خواهد بود که مبتنی بر ضرورتی امنیتی، مشخص و مستند بوده و در چارچوبی قانونی، شفاف، قابل پیش‌بینی و محدود به اهداف مشروع صورت پذیرد.

موضوعی که در روبه دیوان مورد توجه قرار گرفته، موازنه بین تعهد و حفظ امنیت زندان و احترام به حریم خصوصی بوده است. در پیشگاه دیوان استراسبورگ توازن مورد نظر بیشتر به سمت رعایت حریم خصوصی متمایل شده است. این در حالی است که در برخی کشورها از قبیل ایالات متحده آمریکا کفه ترازو کاملاً به سود برتری امنیت نسبت به حریم خصوصی سنگینی می‌کند. دیوان اروپایی حقوق بشر به حریم خصوصی از نگاهی دیگر نیز توجه نموده و مؤلفه منفعت را در ارزیابی اقداماتی که مستلزم محدودیت در حریم خصوصی باشد دخالت داده است.

دیوان در آرای خود درباره اعمال نظارت ویدیویی مستمر در بازداشت و حبس، همواره بر بررسی وجود تعادل منطقی میان منافع امنیتی نظارت و حفاظت از حریم خصوصی تأکید داشته است. اجرای چنین نظارتی مستلزم اتخاذ تدابیر قانونی کارآمد است که ضمن تضمین امنیت زندان و پیشگیری از بی‌نظمی، از سوءاستفاده، افشا و انتشار غیرمجاز داده‌های مربوط جلوگیری کند. افزون بر آن، دیوان در موارد متعدد مرتبط با حفاظت از داده‌های شخصی، بر تعهد مثبت ذاتی دولت‌ها در تضمین احترام به زندگی خصوصی زندانیان تأکید کرده است. این تعهد مستلزم انجام تحقیقات مؤثر به منظور اصلاح رویه‌ها و فرآیندهای اجرایی می‌باشد.

رویه دیوان اروپایی حقوق بشر حکایت از این دارد که آینده حقوق حریم خصوصی زندانیان احتمالاً متضمن یک رویکرد متوازن‌کننده ظریف بین منافع مشروع دولت در حفظ امنیت زندان و حفاظت از حریم شخصی زندانیان خواهد بود. در آینده، دادگاه‌ها همچنان بر ضرورت مداخله متناسب در حریم خصوصی، رفتار انسانی و احترام به حریم شخصی زندانیان در مواردی مانند ارتباطات قانونی، تماس با خانواده و ارتباط با وکلا - که برای تضمین حقوق دادرسی عادلانه ضروری‌اند - تأکید خواهند کرد و مکانیسم‌های نظارتی

سخت‌گیرانه‌تری نسبت به اقدامات نظارتی مورد مطالبه قرار می‌گیرند. احکام آتی ممکن است در خصوص بازرسی‌های بدنی متضمن برهنه کردن افراد، روش‌های تهاجمی که به دلایل امنیتی قابل توجیه نیست را به طور مطلق ممنوع نماید و استانداردهای واضح‌تری برای رفتار انسانی ایجاد کند. در نهایت تأکید فزاینده دیوان اروپایی حقوق بشر بر این آموزه بنیادین که «حقوق بشر نه در دروازه زندان متوقف و نه در سایه دیوارهای آن محو می‌شود»، نقشی تعیین‌کننده در ترسیم چشم‌انداز آینده حق بر حریم خصوصی زندانیان ایفا خواهد کرد.

منابع

۱. فارسی

الف. کتاب‌ها

۱. انصاری، باقر. اسناد بین‌المللی حقوق بشر. جلد دوم. تهران: انتشارات خرسندی، ۱۳۹۵.
۲. ایستون، سوزان. اصول و رویه عملی حقوق زندانیان. ترجمه فراز شهلائی. تهران: انتشارات نگاه بینه، ۱۳۹۴.
۳. هانس یورگ. البرشت، ازدحام در زندان‌ها. ترجمه حسین غلامی. تهران: نشر میزان، ۱۳۹۵.

ب. مقاله‌ها

۴. انصاری، باقر. «حریم خصوصی و حمایت از آن در حقوق اسلام، تطبیقی و ایران». مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۶، (۱۳۸۶).

۲. انگلیسی

A. Books

1. American Correctional Association, *Adult Correctional Institutions*, Fourth Edition, 2003.
2. Coyle, Andrew and Fair, Helen. *A Human Rights Approach to Prison Management: Handbook for Prison Staff*. third edition. London: Institute for Criminal Policy Research Birkbeck, 2018.
3. ICRC. *Water, Sanitation, Hygiene and Habitat in Prisons*, Supplementary Guidance, international Committee of the Red Cross, 2012.
4. PRI and Essex. *Initial guidance on the interpretation and implementation of the Nelson Mandela Rules*. Penal Reform International and the Essex Human Rights Centre at the University of Essex. London, 2017.
5. Rodley, Nigel and Pollard, Matt. *The Treatment of Prisoners under International Law*. Third Edition. London: oxford, 2011.
6. UNODC. *Handbook on strategies to reduce overcrowding in prisons*. in cooperation with the ICRC, Criminal Justice Handbook Series. New York: United Nations, 2013.

B) Articles

7. PRI and APT. "Balancing security and dignity in prisons: a framework for preventive monitoring". London (2015).
8. PRI and APT. "Body Searches, Detention Monitoring Tool: Addressing risk factors to prevent torture and ill-treatment". Penal Reform International and Association for the Prevention of Torture. London (2015).

C. Judgments

9. ECtHR, A.B. v. the Netherlands, Application No. 37328/97, 2002.
10. ECtHR, Altay v. Turkey (No. 2), Application no. 11236/09, 2019.

11. ECtHR, *Ananyev and Others v. Russia*, Application nos. 42525/07 and 60800/08, 2012.
12. ECtHR, *Babushkin v. Russia*, Application No 01/67253, 2007.
13. ECtHR, *Campbell and Fell v. United Kingdom*, Application Nos. 7819/77 and 7878/77, 1984.
14. ECtHR, *Campbell v. United Kingdom*, Application No. 13590/88, 1992.
15. ECtHR, *Duval v. France*, Application no. 19868/08, 2018
16. ECtHR, *Giorgi Nikolaishvili v. Georgia*, Application no. 37048/04, 2009.
17. ECtHR, *Golder v. United Kingdom*, Application No. 4451/70, 1975.
18. ECtHR, *Gorlov and Others v. Russia*, Applications no. 27057/06, 2019.
19. ECtHR, Grand Chamber, *Muršić v. Croatia*, Application no. 7334/13, 2016.
20. ECtHR, *Gusev v Russia*, Application No. 01/67542, 2008.
21. ECtHR, *Kalashnikov v. Russia*, Application no. 47095/99, 2003.
22. ECtHR, *Nazarenko v. Ukraine*, Application no. 39483/98, 2003.
23. ECtHR, *Niemietz v. Germany*, app. no. 13710/88, 1992.
24. ECtHR, *Piechowicz v. Poland*, Application no. 20071/07, 2012.
25. ECtHR, *Pretty v. the United Kingdom*, app. 2346/02, 2002.
26. ECtHR, *Sidabras and Džiautas v. Lithuania*, app. no. 55480/00 and 59330/00, 2004.
27. ECtHR, *Silver and Others v. United Kingdom*, Application Nos. 5947/72 and others, 1983.
28. ECtHR, *Subaşı and Others v. Türkiye*, Applications nos. 3468/20 and 18 others, 2023.
29. ECtHR, *Szuluk v. the United Kingdom*, Application no. 36936/05, 2009.
30. ECtHR, *VAN DER GRAAF against the Netherlands*, Application no. 8704/03, 2004.
31. ECtHR, *Van der Ven v. the Netherlands*, Application no. 50901/99, 2003.
32. Supreme Court of the United States, *Bell v. Wolfish*, 441 U.S. 520, 1979.
33. Supreme Court of the United States, *Florence v. Board of Chosen Freeholders of County of Burlington*, 566 U.S. 318, 2012.
34. UNHRC, *Lantsova v. Russian Federation*, CCPR/C/74/D/763/1997.
35. UNHRC, *Mulezi v Democratic Republic of Congo*, Communication No 962/2001, U.N. Doc. CCPR/C/81/D/962/2001 (2004).
36. US District Court, *Florence v. Bd. of Chosen Freeholders*, 595 F. Supp. 2d 492 (D.N.J. 2009).
37. US Third Circuit Court of Appeals, *Florence v. Bd. of Chosen Freeholders*, 621 F.3d 296, 298–310 (3d Cir. 2010).

D. Documents

38. Council of Europe, “Commentary to Recommendation Rec (2005) of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules”. Council of Europe. Strasbourg, 2005.
39. CPT. 2nd General Report on the CPT's activities, Strasbourg, 13 April 1992.
40. ECtHR. “Guide on Article 8 of the Convention: Right to respect for private and family life”. Strasbourg, 2022.
41. ECtHR. “Guide on case-law of the Convention: Prisoners' rights”. Strasbourg, 2022.
42. European Committee for the Prevention of Torture, Remand detention: Extract from the 26th General Report, 2017.
43. UN Commission on Crime Prevention and Criminal Justice (CCPCJ), “Commentary to the Draft UN Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-Custodial Measures for Women Offenders”. E/CN.15/2009/CRP.8. 9 April 2009.
44. UN Committee on the Rights of the Child, “Report and Recommendations of the Day of General Discussion on Children of Incarcerated Parents”. 30 September 2011.

45. UN General Assembly, “United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders” (the Bangkok Rules), A/RES/65/229, 21 December 2010.
46. UN General Assembly, “United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners” (the Nelson Mandela Rules), A/RES/70/175, 17 December 2015.
47. UN General Assembly. A/RES/43/173. 1988.

E. Web Sites

- <https://plato.stanford.edu/entries/privacy/#PriRel>.
- <https://www.aclu.org/press-releases/aclu-says-supreme-court-decision-upholding-strip-searches-puts-privacy-rights>.

Abstract

The right to privacy, as a fundamental human right, is acknowledged in legal systems and international human rights conventions and documents. The challenge of precisely defining privacy and establishing a substantive framework has led researchers and international bodies to prioritize practical implementation over abstract philosophical theorizing. This study aims to explore whether the right to privacy can be asserted as an independent right specifically for prisoners within the international human rights system, focusing particularly on the jurisprudence of the European Court of Human Rights. The research employs library and documentary methods, including content analysis of relevant texts and documents, alongside a comparative study of the European Court of Human Rights' jurisprudence. Findings reveal that the right to privacy is regarded as a significant basis, either separately or combined with other fundamental principles, for assessing the legitimacy of executive and supervisory measures in circumstances involving prohibited acts and behaviors, along with respect for human dignity and the prohibition of torture and other cruel, inhuman, or degrading treatment. Contrary to common assumptions, the European Court treats prisoners' privacy not as a subsidiary issue, but as a primary instrument in strengthening protective mechanisms for human dignity within the European legal system. This approach provides a balanced framework between the legitimate interests of the state in maintaining prison security and protecting the privacy rights of prisoners. In the future, courts are expected to emphasize the need for proportionate intervention in prisoners' privacy and impose stricter oversight and accountability mechanisms on surveillance actions.

Keywords:

Human Dignity, Privacy, The European Court of Human Rights, The Nelson Mandela Rules, Prisoners and Persons Deprived of their Liberty.